

Aldona M. Piwko

Rodzina muzułmańska wobec wyzwań nowoczesności

Studia Theologica Varsaviensia 53/1, 103-128

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ALDONA M. PIWKO

RODZINA MUZUŁMAŃSKA WOBEC WYZWAŃ NOWOCZESNOŚCI

Rodzina w tradycji muzułmańskiej zajmuje istotne miejsce w relacjach międzyludzkich. Islam powstał na terenach, gdzie dominowały społeczności plemienne, wśród których istotną funkcję pełniły klany oraz wzajemne relacje między członkami. Surowe warunki życia wymagały od członków danej grupy, zgodnego współdziałania, a także respektowania obowiązujących zasad i posłuszeństwo hierarchicznemu ustrojowi obowiązującemu w rodzie. Przeciwwstawienie się starszyźnie klanu, oznaczało banicję, a w jej konsekwencji śmierć, bowiem na terenach pustynnych bez wsparcia innych, samotny człowiek nie był w stanie przeżyć. Praktyki wzajemnego życia w grupie, obowiązujące w czasach dżahilijji¹, zostały przyjęte także przez nową religię – islam.

Rodzina muzułmańska, podobnie jak rodziny w innych tradycjach religijno-kulturowych, stanowi podstawową komórkę społeczną. Islam otacza ją szczególną troską, usankcjonowaną w prawie. Należy

¹ Dżahilijja – stan, czas niewiedzy, błędzenia i ciemności. Terminem tym okreśłany jest okres przed powstaniem islamu. Uważa się bowiem, że żyjący wówczas Arabowie nie znali Boga Jedyneho, a zatem żyli w ciemnościach. Tradycja muzułmańska usunęła wiele elementów pochodzących z okresu przed nastaniem islamu, uznając praktyki jako heretyckie. Niemniej jednak część zachowań, dorobek kulturalny przyjętych zostało do islamu, jako fundament, na którym wyrósł islam. Por. J. D a n e c k i, *Kultura islamu. Słownik*, Warszawa 1997, s. 64-65.

podkreślić, że islam zazwyczaj² nie rozdziela kwestii religijnych od świeckich. Z tego względu surowe prawo moralne, tak często poddawane krytyce w tradycji łacińskiej, a więc w Europie i Ameryce Północnej, uzasadniane jest właśnie pragnieniem ochrony rodziny, przed niewłaściwymi, degenerującymi czynnikami zewnętrznymi. Zgodnie z nauką islamu, tylko w zdrowym moralnie środowisku, mogą wychowywać się odpowiedzialne oraz religijne osoby. Niestety, podobnie jak w innych tradycjach religijnych, również w kręgu islamu, rodzinie zagraża negatywny wpływ czynników cywilizacyjnych, aktualnych czasów. Muzułmanie zaś są przekonani, że rozpad wartości, jaką stanowi rodzina, zwiastować będzie całkowity upadek cywilizacji ludzkości. Dlatego aby temu zapobiec, z całą mocą pielęgnowane są wartości rodzinne, wyrażone w kultuowaniu tradycji rodzinnych oraz społecznych³.

Każda społeczność, bez względu na religię, posiada pewne uwarunkowania wynikające z kręgu kulturowego, w którym została wychowana. Rodzina, szkoła oraz otoczenie znajomych, sąsiadów i współobywateli, kształtuje w człowieku pewien zasób zachowań. Konsekwencją jest przenoszenie przez indywidualne osoby, ich rodziny, a nawet całe społeczności owych wykształconych przyzwyczajzeń do swojego dorosłego, samodzielnego życia. Nie inaczej jest w przypadku społeczności muzułmańskiej.

Niniejszy artykuł będzie próbą analizy życia rodzinnego wynikającego z zasad religijnych zapisanych w Koranie, a zarazem realizacją tychże poleceń w życiu codziennym. A także podjęta zostanie próba znalezienia odpowiedzi na pytania dotyczące wyzwań nowoczesnego świata. Czy wartości dotyczące życia rodzinnego, szacunku i godności osoby ludzkiej pozostają nadal, mimo szybko zmieniającego się

² Trudno ujednoczyć prawodawstwo muzułmańskie. Każdy kraj muzułmański posiada własne interpretacje prawne, a ich stopień rygoryzmu lub liberalizmu uzależniony jest od obowiązujących praktyk w danym regionie.

³ Por. M. i b n A l l y, *Islam*, w: *Problemy etyczne w tradycjach sześciu religii*, P. M o r g a n, C. L a w t o n (red.), Warszawa 1996, s. 324-327; M. K l ö c k e r, M., U., T w o r u s c h k a, *Etyka wielkich religii*, Warszawa 2002, s. 33.

świata XXI wieku, fundamentem podstawowej komórki społecznej? Z jakimi problemami muszą mierzyć się rodzice muzułmańscy, by wykształcić w swoich dzieciach właściwe postawy moralne?

Literatura dotycząca życia rodzinnego w tradycji muzułmańskiej nie jest zbyt obszerna. Niemniej jednak podstawowe źródło stanowi publikacja Marleny Zyzik *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*⁴ oraz wykładnia nauki o rodzinie znajdująca się w Koranie.

RODZINA WIELOPOKOLENIOWA

Patriarchalna struktura społeczności muzułmańskiej sprawiła, że w tradycji islamu do dziś obowiązują pewne, z punktu widzenia nowoczesnego Europejczyka, przestarzałe standardy postępowania. Na pierwszy plan „inności” rodziny muzułmańskiej wysuwa się niewątpliwie jej wielopokoleniowość, szczególnie pielęgnowana w krajach Bliskiego Wschodu oraz muzułmańskich części Afryki. Życie codzienne co najmniej trzech pokoleń pod jednym dachem, istotnie stoi w opozycji do lansowanego w świecie łańskim, modelu rodziny nuklearnej, a więc złożonej tylko z partnerów i zazwyczaj jednego dziecka. Należy zwrócić szczególną uwagę na określenie „partnerzy”, bowiem coraz bardziej agresywnie promowane jest w Europie i Ameryce Północnej unikanie terminów matka – ojciec lub żona – mąż, na rzecz nowoczesnej terminologii rodzic 1 – rodzic 2, a także właśnie partnerzy, dopuszczający posiadanie oraz wychowywanie dzieci przez osoby pozostające w związkach homoseksualnych, a także w związkach nieformalnych, bez jakichkolwiek regulacji prawnych. Działanie takie powoduje degradację poczucia odpowiedzialności za drugą osobę.

Rodzina, jak już wspomniano, jest podstawową grupą społeczną, znaną we wszystkich kulturach i epokach, w której istnieją dwa rodzaje więzi: małżeńska i rodzicielska. Mężczyzna i kobieta są w niej wezwani do przekazywania życia, a zarazem spełniają funkcję wychowawczą, wprowadzającą młode pokolenie w normy i realia życia

⁴ Zob. M. Zyzik, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, Warszawa 2003.

zbiorowego. Opiekują się dziećmi i przygotowują je do samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu. Rodzina sprawuje również opiekę nad postawą swoich członków, zapewniając im równowagę emocjonalną, a także pomoc w przypadku choroby lub starości. Oprócz wychowania, rodzina jest przekazicielką dziedzictwa kulturowego następnym pokoleniom, a dzięki temu utrzymuje ciągłość tradycji w społeczeństwie. Stałość i życie w związku rodzinnym stanowi podstawę wolności i bezpieczeństwa. W nim właśnie młody człowiek uczy się wartości moralnych oraz oddawania należnej czci Bogu, bowiem to rodzina uczy religii⁵.

Islam wyróżnia dwa rodzaje rodziny: mała rodzina – składająca się tylko z małżeństwa i dzieci oraz rodzina rozszerzona, w której skład zaliczają się, oprócz rodziny małej, inne małe rodziny krewnych⁶ oraz seniorzy rodu, wspólnie prowadzących jedno gospodarstwo domowe. Współcześnie dominuje model rodziny dużej, gdzie tworzą się silne więzi psychologiczne, społeczne i ekonomiczne. Wynika on z nauki religii, która nakazuje utrzymywanie kontaktów oraz wzajemną pomoc krewnym i starszym. Najczęściej spotykaną wspólnotą jest trzypokoleniowa rodzina, składająca się z dziadków, rodziców i dzieci mieszkających razem we wspólnym domu. Natomiast rodzina koczownicza mieszkała w namiocie⁷. Oprócz wspólnego mieszkania o silnej więzi łączącej wielopokoleniowe rodziny świadczy zwyczaj spożywania wspólnych posiłków, a najlepszym sposobem spędzania wolnego czasu jest odwiedzanie dalszej rodziny i znajomych lub też podejmowanie ich we własnym domu. Muzułmański model rodziny, oprócz pielęgnowania wartości religijno-moralnych, nakłada na jej członków prawa i obowiązki wobec siebie, a także odpowiedzialność za młodszych oraz szacunek wobec starszych.

⁵ Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 2207.

⁶ Małe rodziny krewnych – to siostry i bracia ze współmałżonkami oraz ich dzieci.

⁷ Por. W. T a r i s h, *Rodzina w Koranie*, w: Z. K i j a s (red.), *Rodzina w wielkich religiach świata*, Kraków 1999, s. 100; A. H o u r a n i, *Historia Arabów*, Gdańsk 2003, s. 112.

Islam upodobał sobie poezję i często korzysta z literackich środków wyrazu dla określenia sytuacji zwykłych, a także codziennych. Rodzina została porównana do drzewa, którego korzeniami są rodzice, a gałęziami – dzieci i wnuki, dlatego istnienie oraz rozwój korony drzewa jest ściśle uzależniony od korzeni. Dlatego też muzulmańska rodzina opiera się przede wszystkim na fundamencie ciągłości i bezpieczeństwa, które gwarantują więzy krwi i związki małżeńskie. Więzy krwi zobowiązują do przestrzegania praw oraz obowiązków wynikających z nakazów religii przez członków danej grupy społecznej. Natomiast małżeństwo gwarantuje dojrzałe i moralnie dobre kontakty seksualne między członkami wspólnoty. Wszystkie te warunki wpływają na tożsamość rodzinną⁸. Życie rodzinne w islamie jest obdarzone wielkim szacunkiem i poszanowaniem, Mahomet uczył, że należy troszczyć się o potrzeby swoich krewnych. Właściwe stosunki w rodzinie, mają odzwierciedlenie w relacjach społecznych.

HISTORYCZNE UJĘCIE RODZINY W ISLAMIE

Rodzina jest kategorią historyczną, która ulegała zmianom na przestrzeni wieków, doznając przeobrażeń wynikających z rozwoju cywilizacyjnego świata. Przedmuzumańska rodzina, w której wychował się Mahomet, była dumna ze swoich synów i dóbr. Rozpatrywana była w kategoriach ekonomicznych. Im więcej łupów zostało przywiezionych z wyprawy wojennej, tym większe poczucie sukcesu, a łupami tymi często były także kobiety. Synowie natomiast stanowili o potęgę mężczyzny. Jednak z takim postępowaniem prorok nie mógł się zgodzić. Starał się ukazać, że o wiele cenniejsze są dobra rodzinne, a nie tylko materialne: „Zaprawdę, tym, którzy nie uwierzyli, nie pomogą nic wobec Boga ani ich majątki, ani ich dzieci!” (3,10)⁹.

⁸ Por. H. A b d a l a t i, *Spojrzenie w islam*, Białystok 2002, s. 147.

⁹ W niniejszym artykule, wszystkie odwołania do Koranu pochodzą z wydania: *Koran z języka arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 2007.

W świecie muzułmańskim, struktura rodzinna pozostała zapewne pod wpływem orientalnego otoczenia, patriarchalna, pomimo przychylnego spojrzenia i dobrego traktowania kobiety. Męska dominacja jest wynikiem odmiennych funkcji, jakie do spełnienia w rodzinie i społeczeństwie mieli mężczyźni i kobiety. Ów podział najlepiej uwidacznia się wśród ludności arabsko-muzułmańskiej żyjącej na terenach wiejskich i trudniącej się pasterstwem oraz uprawą roli. Do obowiązków mężczyzn należała uprawa ziemi oraz hodowla inwentarza. Kobiety zaś zajmowały się gotowaniem, sprzątaniem i wychowywaniem dzieci, a także pomaganiem w pracach polowych. Natomiast w miastach można zaobserwować zmiany w rodzinach. Muzułmanki coraz częściej wzorują swoje gospodarstwo domowe na modelu zachodnim, częściej również korzystają z nowoczesnych osiągnięć techniki, dzięki którym prowadzenie domu staje się prostsze. Najbardziej wyraźnym przejawem zmian dotyczących rodziny jest zanikająca poligynia, która wśród młodych muzułmanów staje się niemożliwa, a nawet wręcz nieelegancka i niezgodna ze współczesnymi wzorcami nowoczesnego życia. Z powyższego wynika, że nawet do konserwatywnego i przywiązanego do tradycji społeczeństwa wyznawców Allaha wdziera się nowoczesność, którą niesie ze sobą dzisiejszy świat i rozwój cywilizacyjny¹⁰.

RODZINA STRAŻNICZKĄ MORALNOŚCI

Doktryna islamu uczy, że życie człowieka w świecie doczesnym jest ograniczone i kończy się śmiercią. Allah chcąc uchronić rodzaj ludzki przed zagładą ustanowił porządek przekazywania życia. Dlatego człowiek uznaje potomka za część siebie i zabiega o jego powodzenie i pomyślność w życiu. Prawo islamu zezwala na kontakty seksualne tylko i wyłącznie w małżeństwie, w związku z tym

¹⁰ Por. A. Hourani, *Historia Arabów*, Gdańsk 2002, dz. cyt., s. 112; M., U. Tworuschka, *Islam*, Warszawa 2005, s.79-80; E. Machut-Mendecka, *Współczesna rodzina muzułmańska*, w: E. Machut-Mendecka (red.), *Oblicza współczesnego islamu*, Warszawa 2003, s. 71-72.

małżonkowie w naturalny sposób są powołani do bycia rodzicami¹¹. Przyjęcie dziecka wiąże się z ogromną odpowiedzialnością za nowego człowieka. Bycie rodzicami to nie tylko zapewnienie synowi lub córce wyżywienia, odpowiedniego ubrania i dachu nad głową. Nieustanna troska o własne dzieci jest wpisana w życie ojca i matki, ponieważ niepowodzenie potomka jest odbierane jako własna porażka. Islam zobowiązuje rodziców do sprawowania opieki nad dziećmi, aż do osiągnięcia przez nie odpowiedniego wieku, czyli do takiej chwili, w której będzie ono w stanie samo o sobie decydować i podejmować odpowiedzialne decyzje.

Oprócz zapewnienia dóbr fizyczno-materialnych do obowiązków rodziców należy także obdarowanie dzieci należną im miłością rodzicielską. Jednak miłość rodzicielska jest trudna, a także wymagająca. Nie polega tylko na okazywaniu czułości i chwaleńiu potomstwa. Przejawem dojrzałej miłości rodziców wobec dzieci jest również karcenie, które ma prowadzić do wychowania dobrego oraz wrażliwego człowieka. Jednocześnie należy pamiętać, ażeby swoją srogością nie wywoływać u dziecka nieposłuszeństwa.

Głową rodziny jest ojciec, ale zdarza się, że funkcję tę pełni najstarszy, żonaty syn. Przywódca rodu reprezentuje rodzinę w życiu publicznym i to on decyduje o losie jej członków. Najważniejszym obowiązkiem ojca jest sprawowanie opieki nad wszystkimi, pozostającymi pod jego zwierzchnictwem. To on zapewnia rodzinie ciągłość finansową, dlatego dzieci, podobnie jak żona, winne mu są szacunek i posłuszeństwo. Czując przed ojcem respekt, muzułmańskie dzieci nie odzywają się bez pozwolenia. Autorytet głowy rodu przejawia się także w postępowaniu dorosłych synów, którzy w jego obecności nie zapalą papierosa.

MATKA

Kobieta w społeczności muzułmańskiej zajmuje istotne miejsce i cieszy się poważaniem zarówno w otoczeniu w którym żyje, jak

¹¹ Por. M. Klöcker, M., U., Tworuszka, *Etyka...*, dz. cyt., s. 33.

również w rodzinie. Wizerunek muzułmanki, wykreowany w ostatnim czasie przez media, zazwyczaj przedstawia ją jako niewolnicę męskiego świata, jest krzywdzący zarówno dla kobiet, jak i samej religii. Miejsce kobiety w świecie islamu, jest inne od obowiązującego w tradycji łańcisńskiej, co nie oznacza, że jest gorsze. Patriarchalna społeczność, żyjąca w trudnych warunkach klimatyczno-geograficznych, dążyła do ograniczenia pracy fizycznej kobiet, uważając że i tak ma ona liczne obowiązki w domu. Ponadto tylko kobieta jest fizycznie zdolna do rodzenia dzieci. Z tego też względu właśnie ten element bytu kobiety został bardzo wyraźnie zaakcentowany jako jej podstawowa powinność. Zgodnie z zasadami islamu kobieta przede wszystkim powinna zajmować się domem i wychowaniem dzieci. Nie powinna stawiać pracy zawodowej ponad szczęściem rodziny oraz nie może wykluczać macierzyństwa ze względu na wykonywaną pracę¹².

Jednakże to poświęcenie dla potomstwa jest kobiecie w szczególności wynagradzane. Bycie matką wywyższa kobietę oraz rekompensuje jej niższy status w społeczności. Zostaje ona obdarzona wielkim szacunkiem muzułmanów, przede wszystkim za ogromny trud, jaki ponosi rodząc, a później wychowując swoje dzieci. Koran i nauka Proroka wielokrotnie uwypukla wysokie miejsce, które zajmuje matka: „I poleciliśmy człowiekowi dobroć względem jego rodziców. Matka nosiła go w trudzie i urodziła go w trudzie” (31,14).

Wywyższona rola matki w społeczności muzułmańskiej znajduje udokumentowanie w opowiadaniu pochodzącym z tradycji Mahometa: „Zapytano proroka, kto jako pierwszy jest godny przyjaźni, a on odpowiedział: Twoja matka, zapytany kto jeszcze, odparł: Twoja matka, pytany po raz trzeci kto następuje, rzekł: Twoja matka. Dopiero za czwartym razem odpowiedział: Ojciec”¹³. Hadis ten ukazuje zdecydowanie większe poważanie wobec matki, przy jednoczesnym zachowaniu wielkiego szacunku należnego ojcu. Kobieta – matka to dla muzułmanów świętość i tylko w tym jednym przypadku bu-

¹² Por. H. A b u - R u b, B. Z a b ż a, *Status kobiety w islamie*, Wrocław 2002, s. 194.

¹³ Tamże, s. 33.

rzy tradycję patriarchalną społeczeństwa, ponieważ jest otoczona wszelkimi przywilejami, których żaden mężczyzna nie doświadczy, podkreśla to hadis: „Największą władzę nad kobietą ma jej mąż, największą władzę nad mężczyzną ma jego matka”¹⁴.

W naturę kobiety wpisana jest zdolność rozumienia potrzeb niemowlęcia. Większość kobiet pragnie być matkami i czerpią one z tego wiele radości. Opieka nad dzieckiem jest bardzo męcząca i wyczerpująca, a jednocześnie nigdy się nie kończy, zwłaszcza w pierwszym roku po urodzeniu. Dziecko domaga się pokarmu o różnych porach dnia i nocy, sygnalizując swoje potrzeby płaczem. Matka więcej czasu poświęca dziecku, przez co mąż może czuć się odsunięty od opieki nad potomkiem. Jednak w okresie macierzyństwa kobieta bardzo potrzebuje wsparcia i pomocy męża. Dlatego mężczyzna powinien jak najwięcej wolnego czasu spędzać z nowonarodzonym dzieckiem, a przez to czynnie włączać się w opiekę nad nim¹⁵.

O ważności matki w życiu muzułmanina świadczy następujący hadis: „Nie znam żadnego innego uczynku, który przybliży ludzi do Allaha bardziej, niż łagodne traktowanie i szacunek do własnej matki”¹⁶. Tak Mahomet odpowiedział na pytanie o formę zadośćuczynienia po dokonaniu zabicia kobiety z zazdrości. Z powyższej wypowiedzi wynika jak wielką zasługą u Boga jest godne traktowanie swej rodzicielki. Najlepszym podsumowaniem na określenie szacunku wobec matki, są słowa poety: „Wspomnij swe bezgrzeszne dzieciństwo kiedy bezbronny, malutki i słaby tuliłeś się w objęcia matki. Patrz, dziś ona bezradna, samiutka i chora. Nie krzywdź jej, otwórz serce mocarny mężu – biednej staruszce”¹⁷.

Nadmienić trzeba, że szacunek wobec matki i jej docenianie nie jest cechą charakteryzującą tylko islam. Znaczenie matki podkreślone zostało już w Dekalogu: „Czcij ojca swego i matkę swoją, abyś

¹⁴ E. Machut-Mendekka, *Archetypy islamu*, Warszawa 2003, s. 109.

¹⁵ Por. M. Zyzik, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁶ M. Szabán, *Szacunek dla rodziców – Birr al-waalidain*, <http://www.planetaislam.com/kobiety/szacunekdlarodzicow.html> (dostęp 27.01.2015).

¹⁷ S. Tabataba'i, *Zarys nauk islamu*, Warszawa 1996, s. 117.

długo żył na ziemi” (Wj 20, 12). Niektóre teksty biblijne wymieniają matkę przed ojcem: „Niech każdy z was szanuje matkę i ojca” (Kpł 19, 3), co w społeczności typowo patriarchalnej oznaczało wielkie wyróżnienie. Kościół katolicki podczas ceremonii chrztu świętego udziela specjalnego błogosławieństwa matce.

Cechy jakimi powinna charakteryzować się matka, również zostały zapisane na kartach Biblii. Kobieta winna odznaczać się szczególnymi przymiotami, wśród których najważniejszymi są: miłość i miłosierdzie. Musi ona również umieć ukoić i podnieść na duchu strapione dziecko. Pocieszenie matki porównywane jest z pocieszeniem Boga: „Jak kogo pociesza W odpowiedzi własna matka, tak Ja was pocieszać będę” (Iz 66, 13)¹⁸.

SZACUNEK NALEŻNY RODZICOM

Koran uczy szacunku dla rodziców, równego z okazywanym samemu Allahowi: „I nakazaliśmy człowiekowi co do jego rodziców, matka nosiła go pośród wielu trudów (...). Bądź wdzięczny mnie (Allahowi) i twoim rodzicom” (31, 14). Okazywanie wdzięczności rodzicom wyraża się na wiele sposobów: najczęściej przez wyrażenie słownego podziękowania za trud wychowawczy, a także przez czyny i właściwe postępowanie, szczególnie w czasie starości lub choroby rodziców¹⁹.

Obowiązek opieki nad rodzicami w podeszłym wieku spoczywa na dzieciach i jest najlepszą formą wdzięczności za wychowanie: „A jeśli jedno z nich lub obydwójce osiągnęło przy tobie starość, to nie mów im ‘precz’ i nie popychaj ich, lecz mów do nich słowami pełnymi szacunku! Pochylaj ku nim skrzydło łagodności, przez miłosierdzie i mów: ‘Panie mój, bądź dla nich miłosierny, tak jak oni byli, wychowując mnie, kiedy byłem mały’”(17, 24). Szacunek i wdzięczność wyrażająca się w cierpliwości i łagodności należna jest obojgu rodzicom,

¹⁸ Por. K. Romanuk, *Małżeństwo i rodzina według Biblii*, Warszawa 1994, s. 50.

¹⁹ Por. H. Abu-Rub, B. Zabza, *Status...*, dz. cyt., s. 31.

bez względu na religię, jaką wyznają. Dzieci są odpowiedzialne za rodziców i mają w obowiązku otoczyć ich osobistą opieką. Owa odpowiedzialność nie pozwala odsyłać rodzicieli do domu starców. Za niegodziwe postępowanie wobec rodziców przewidziana jest kara w przyszłym życiu: „Nie uzna Raju zrywający więzy rodzinne”²⁰. Odpowiedzialność dzieci za rodziców zwiększa się wraz z wiekiem obu stron. Im rodzice stają się starsi, tym więcej potrzebują opieki. Prawo nakazuje zapewnić matce i ojcu wyżywienie i dach nad głową w chwili gdy sami nie są w stanie o to zadbać. Religijnym obowiązkiem potomstwa jest uczynienie wszystkiego, aby życie rodziców było jak najmniej uciążliwe: „A częścią dziękczynienia za dobroć, jest wdzięczność przynależna rodzicom oraz wszystkim tym, którzy w stosunku do ciebie czynią dobro, ponieważ ten, kto nie dziękuje ludziom, nie dziękuje Allahowi”²¹.

Tylko w jednym przypadku muzułmańskie dziecko może nie być posłuszne rodzicom, jeśli podporządkowanie się ich woli byłoby sprzeczne z zasadami wiary islamu: „A jeśli oni będą jednak próbowali zmusić cię (...) to nie słuchaj ich! Jednak zachowuj się w stosunku do nich na tym świecie w sposób godny” (31, 15). Ten werset koraniczny podkreśla jednocześnie, że nawet gdy nie jest konieczne słuchać poleceń rodzica, dziecko winne jest szacunek, ze względu na autorytet.

Na szacunek wobec starszych ma wpływ hierarchiczna struktura rodzin muzułmańskich. Wielopokoleniowa rodzina jest wzorcem dla dzieci, w jaki sposób należy odnosić się i traktować innych członków wspólnoty. Autorytetem nie tylko cieszy się ojciec lub senior rodu, ale również starsze rodzeństwo, opiekujące się młodszymi dziećmi. Tradycja przekazuje: „Starszy brat posiada nad młodszym takie same prawa, jakie posiada ojciec nad synem”²².

²⁰ Tamże, s. 32.

²¹ M. Szaban, *Szacunek dla rodziców – Birr al-waalidain*, w: <http://www.planetaislam.com/kobiety/szacunekdlarodzicow.html>, (dostęp 27.01.2015).

²² Tamże.

Odpowiedzialność dzieci za rodziców przejawia się również w trosce o właściwe przestrzeganie obowiązków muzułmańskich. Jeśli dziecko zauważy, że rodzic bądź oboje, schodzi z drogi islamu, powinno w łagodny i delikatny sposób przypomnieć o zasadach religijnych. W ten sposób potomek wykazuje się dojrzałością oraz chroni rodzicieli przed grzechem. Taka postawa świadczy o właściwym wychowaniu potomstwa, a także jest radością dla rodziców.

DZIECI

Dziecko wszechstronnie rozwija się w pełnej rodzinie, czyli takiej, w której są obecni matka i ojciec. W rodzinie zgodnej i harmonijnie funkcjonującej, w pełni realizowane są role poszczególnych jej członków, także dzieci, a wzajemne dobre relacje korzystnie wpływają na wewnętrzną organizację domu. Rodzinę tworzą indywidualne jednostki, które z kolei zawiązują między sobą pewnego rodzaju podgrupy wspólnych powiązań, a także oddziaływań. Relacje między mężem oraz żoną będą inne od relacji rodziców i dzieci, a nawet szczególna więź wytworzona między matką i córką będzie odmienna od łączności ojca z synem²³.

Istnieje wiele elementów łączących mentalność ludzi starożytnego Bliskiego Wschodu, wśród których byli wyznawcy judaizmu, chrześcijaństwa i islamu. Stąd też podobne spojrzenie na wiele spraw dotyczących życia społecznego. Stary Testament niezbyt przychylnie wypowiada się o przychodzących na świat dziewczynkach: „Hańba dla ojca, jeśli ma syna źle wychowanego, a jeśli córkę, to wstyd mu ona przyniesie” (Syr 22, 3). Natomiast żydowscy rabini uczyli: „Gdy narodzi się chłopiec, wszyscy się cieszą, gdy narodzi się dziewczynka – wszyscy są smutni”²⁴. Narodziny córki postrzegano

²³ Por. J. Rembowski, *Rodzina jako system powiązań*, w: M. Ziemska (red.), *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1979, s. 130-131.

²⁴ *Kobieta w tradycji islamskiej i judeochrześcijańskiej*, <http://www.planetaislam.com/kobiety/islamvsinne/index.html>, (dostęp 28.01.2015).

w kategorii hańby i dyshonoru dla mężczyzny także wśród Arabów przedmuzułmańskich.

Mahomet z wielkim potępieniem odnosił się do praktyki zabijania nowonarodzonych córek: „A kiedy zwiastują któremuś z nich córkę, to jego oblicze się zasępia i jest udręczony. On ukrywa się przed ludźmi z powodu tego nieszczęścia, które mu obwieszczono: czy on ma ją zachować, mimo poniżenia, czy też pogrzebać ją w prochu. Jakże źle oni rozumują!” (46, 59). Koran nie wprowadza różnicy między dziewczynkami i chłopcami, ponieważ uznaje, że oboje są darem Boga: „Do Boga należy królestwo niebios i ziemi. On stwarza to, co chce. On daje córki, komu chce, i On daje synów, komu chce” (42, 49)²⁵. Każde narodziny nowego członka społeczności muzulmańskiej jest szczęśliwym wydarzeniem. Jednakże mimo nauki zawartej w Koranie o równości płci dzieci, radość z narodzin chłopca, jest większa, szczególnie gdy jest to syn pierworodny. Aczkolwiek Berberowie z Afryki Północnej uważają, że prawdziwym błogosławieństwem dla małżeństwa są narodziny dziewczynki, ponieważ to kobieta jest podstawą rodziny i to ona spełnia ważniejszą rolę w życiu rodzinnym, aniżeli mężczyzna²⁶. Pierwszymi słowami, które powinno usłyszeć nowonarodzone dziecko to wezwanie do modlitwy – azan, a do lewego ucha szeptana jest szahada, czyli wyznanie wiary, ponieważ według teologii islamu każdy człowiek jest w swej istocie muzulmaninem. Tradycja muzulmańska nie przywiązuje większej uwagi do świętowania kolejnych rocznic dnia urodzin, chociaż w ostatnich latach coraz częściej obserwowane jest uroczyste obchodzenie tego dnia, głównie w miastach. Jest to zapewne wpływ kultury zachodniej, łacińskiej na cywilizację arabską²⁷.

²⁵ Por. M. G a u d e f r o y - D e m o m b y n e s, *Narodziny islamu*, Warszawa 1988, s. 449.

²⁶ Por. E. S z y m a ń s k i, *Narodziny dziecka*, w: J. K e l l e r, W. K o t a ń s k i (red.), *Zwyczajy, obrzędy i symbole religijne*, Warszawa 1974, s. 488 – 489.

²⁷ Por. R. K i r s t e, H. S c h u l t z e, *Święta wielkich religii*, Warszawa 1998, s. 79 – 80.

W mentalności muzułmanów posiadanie dużej liczby dzieci jest wyrazem opieki Boga i Jego błogosławieństwem. Im liczniejsze potomstwo, tym większa radość dla rodziców. To podstawowa różnica w rozumieniu rodziny między mentalnością kultury zachodniej a mentalnością muzułmańską. Dla mieszkańców Europy i Ameryki liczne potomstwo stało się niewygodne, a nawet uciążliwe, by nie powiedzieć wstydlive. Inaczej rozumieją to muzułmanie, dla nich bowiem dzieci to inwestycja w przyszłość, zapewnienie bezpiecznej starości i opieki.

Historyczne przekazy życia Mahometa zawierają nieliczne przykłady jego odniesienia do dzieci. Wiadomo, że wielką miłością ojca obdarzona była Fatima, a związek małżeński, który zawarła z Alim spotęgował to uczucie. Prorok dobrze traktował swojego zięcia – Alego, który był jego stryjecznym bratem, a podkreślił to przydzielając mu odpowiedzialną rolę w kierowaniu wspólnotą muzułmańską. Mahomet gotowy był również pomagać zięciowi w trudnych sytuacjach życiowych. Nie ulega wątpliwości, że Fatima bardzo kochała ojca, co potwierdzone jest przekazem tradycji, w którym ukochana córka Proroka dowiedziawszy się o nadchodzącej śmierci ojca – płacze. Przekazy tradycji muzułmańskiej podkreślają także uczucie, jakim Mahomet darzył swoich wnuków, ukazując ich jako bawiących się w medyńskim meczecie podczas kazania głoszonego przez dziadka. Synowie Fatimy: Al-Hasan i Al-Husajn postrzegani są jako „ludzie domu”, o których mowa w Koranie: „...odprawiajcie modlitwę, dawajcie jałmużnę, słuchajcie Boga i Jego Posłańca! O ludzie domu! Bóg chce tylko odsunąć od was brud i oczyścić was całkowicie.” (33, 33). Tradycja uczy także, jakoby prorok miał powiedzieć, że pozostawia wspólnocie muzułmańskiej po sobie dwa skarby: Koran i swoją rodzinę²⁸.

Islam dał dzieciom niezwykle ważną pozycję w społeczeństwie, zachęcając jednocześnie małżonków do tego, aby mieli dzieci. Przytaczane są często słowa Boga: „Pieniądze i dzieci są kwiatem

²⁸ Tamże, s. 185–188.

życia²⁹. Podstawowym prawem dziecka w islamie jest prawo do życia, a ochrona tego życia jest jednym z nakazów muzułmańskich: „...nie zabijajcie swoich dzieci z biedy – My damy zaopatrzenie i wam, i im (...) nie zabijajcie nikogo – tego zakazał Bóg...”(6, 151).

Dzieci obok przywilejów, mają również obowiązki względem swoich rodziców. Jednym z filarów religii islamu jest modlitwa. Dlatego też muzułmańskie dzieci zobowiązane są do modlitwy za swoich rodziców oraz do czynienia dobra względem matki i ojca, zgodnie ze słowami Mahometa: „Czynić dobro rodzicom lepszym jest niż modlitwa, post, jałmużna, pielgrzymka i obrona wiary”³⁰.

TOŻSAMOŚĆ RODOWA

Dla muzułmanów bardzo ważna jest genealogia i przynależność rodowa. Wywodzi się ona z czasów przedmuzułmańskich i podkreśla tożsamość wspólnot opartych na więzach krwi. Wraz z nastaniem islamu, zniesiona została fundamentalna funkcja więzów krwi, świadcząca o powiązaniach międzyludzkich, bowiem zastąpiła ją wspólna wiara w jednego Boga. Mimo tego znaczenie genealogii nie odeszło całkowicie w zapomnienie. Bardzo tradycyjne rody, do dziś potrafią odtworzyć dzieje swoich korzeni. Warto podkreślić także kultywowanie przynależności rodowej przez władców Jordanii. Aktualny król Haszymidzkiego Królestwa Jordanii – Abdullah II jest w 43. pokoleniu potomkiem proroka Mahometa.

Związek z przodkami i pielęgnowaniem tradycji rodzinnej najwyraźniej zostaje uwypuklony w nadawaniu imion dzieciom. Dla podkreślenia związków rodzinnych, łączących pokolenia używa się następujących słów: ibn – syn, bint – córka, abu – ojciec, umm – matka. W krajach arabsko-muzułmańskich funkcjonuje dość skomplikowany proces nadawania imion i nazwisk dzieciom, który przedstawiła Ewa Machu-Mendecka, za pomocą następującego przykładu: „Gdy

²⁹ W. T a r i s h, *Rodzina...*, art. cyt., s. 105.

³⁰ M. S z a b a n, *Szacunek dla rodziców – Birr al-waalidain*, w: <http://www.planetaislam.com/kobiety/szacunekdlarodzicow.html>, (dostęp 27.01.2015).

w rodzinie przyjdzie na świat syn – ojciec Mahmud może nadać mu imię Raszid i dziecko nazywać się będzie Raszid Ibn Mahmud, co oznacza Raszid syn Mahmuda, natomiast córka może nazywać się Amira Bint Mahmud³¹. Czasami także do nazwiska ojca dodawane jest nazwisko dziadka, przez co pełne nazwisko zostaje wydłużone do kilku słów, powodując zamieszanie. Z reguły nie przywiązuje się większej uwagi do nazwisk w życiu codziennym, ponieważ podstawą jest imię i to ono charakteryzuje człowieka.

Wyjątek stanowi kwestia adopcji. Islam dopuszczając związki poligyniczne, chciał rozwiązać problem sierot i wdów. Często podkreślany jest fakt, że w krajach muzułmańskich nie ma domów dziecka, ponieważ problem sieroctwa raczej nie istnieje. Oczywiście, problem ten jest marginalny w stabilnym politycznie państwie. Natomiast wszędzie tam gdzie toczą się wojny, problem sierot jest potężny. Coraz częściej na terenach objętych działaniami zbrojnymi, powstają domy opieki i ochronki dla dzieci, zazwyczaj prowadzone przez wolontariuszy oraz duchowieństwo różnych obrządków.

Zgodnie z zasadami religijno-społecznymi w przypadku śmierci obojga rodziców, osieroconym dzieckiem winni zaopiekować się krewni lub bliscy znajomi. Należna jest opieka z zachowaniem nazwiska ojca, a sierota będzie tylko wychowankiem danej rodziny, nigdy adopcyjnym synem lub córką, w rozumieniu tradycji łacińskiej. Gdy jednak nie ma bliskich, obowiązek ten ciąży na państwie, które ma zapewnić opiekę dziecku, dobierając odpowiednich opiekunów przede wszystkim pod względem uczciwości, ponieważ Bóg zabronił przywłaszczania sobie majątku sierot, pouczając: „Zaprawdę, ci, którzy zjadają dobra sierot, popełniając niesprawiedliwość, zjadają to, co w ich trzewiach będzie ogniem; i będą wystawieni na ogień płonący.” (4, 10)³².

Takie uzasadnienie wydaje się być wizją szczęśliwego dzieciństwa. Jednak rodzi się pytanie, czy rzeczywiście tak przedstawiona

³¹ E. Machut-Mendecka, *Normy obyczajowe we współczesnej kulturze arabsko-muzułmańskiej*, w: *Oblicza współczesnego islamu*, dz. cyt., s. 167-168.

³² Por. W. Tarish, *Rodzina...*, art. cyt., s. 105-106.

sytuacja sierot jest realną rzeczywistością? H. Abdalati wyraźnie podkreśla w swojej książce, że „adopcja nie tworzy rodziny w świetle założeń islamu”³³. Adopcja w terminologii prawniczej oznacza stosunek prawny łączący dziecko z rodzicami, ale z pominięciem więzów biologicznych.

Uzasadnieniem sprzeciwu wobec adopcji w prawie muzułmańskim jest pogląd, który uczy, że każde dziecko musi posiadać prawdziwe nazwisko swego ojca. Jeśli ten nie jest znany, dziecko ma zostać nazwane *bratem w wierze*: „On nie czynił waszych dzieci adoptowanych – waszymi synami. (...) Nazywajcie ich imieniem ich ojców, to będzie sprawiedliwsze u Boga. A jeśli nie znacie ich ojców – to niech będą waszymi braćmi w religii i waszymi podopiecznymi?” (33, 4-5). I tu po raz kolejny pojawia się nieścisłość w prawie muzułmańskim. Jak wcześniej zostało podkreślone, islam nie przywiązuje większej uwagi do nazwisk, a raczej do imion, którymi zazwyczaj posługują się ludzie w życiu codziennym. Gdy jednak podnoszony jest problem adopcji, szczególną uwagę przywiązuje się właśnie do nazwiska. Oczywiście H. Abdalati broni stanowiska islamu w kwestii adopcji, twierdząc, że osierocone dziecko nie pozostanie bez opieki. Jednak ze stanowczością podkreśla, że „praktyka adopcji nie jest sposobem, który czyni dziecko bezpiecznym w życiu, ponieważ nikt nie jest w stanie zastąpić prawdziwych rodziców”³⁴.

Islam uważa także, że adopcja nie jest ostateczną decyzją, ponieważ w każdej chwili biologiczni rodzice mogą zażądać zwrotu dziecka, a to pociąga za sobą skomplikowane procedury sądowe. Następstwem takiego postępowania jest ból i rozpacz wielu ludzi – zarówno rodziny biologicznej, jak i rodziny adopcyjnej oraz dziecka. Prawo muzułmańskie troszczy się o stan psychiczny dziecka porzuconego, które zostałoby adoptowane i po pewnym czasie dowiedziałoby się, że zostało odepchnięte przez rodziców z powodu trudnych sytuacji życiowych. Jednak chyba najpoważniejszym głosem przeciwko adopcji jest problem natury materialnej. Dziecko

³³ H. Abdalati, *Spojrzenie...*, dz. cyt., s. 147.

³⁴ Tamże, s. 229.

adoptowane nosiłoby takie samo nazwisko jak pozostali członkowie rodziny i w związku z tym miałoby prawo dziedziczenia majątku po rodzicach adopcyjnych. Podsumowując, islam nie akceptuje instytucji adopcji uznając, że może ona wyrządzić więcej krzywdy niż korzyści.

WARTOŚCI ETYCZNE KSZTAŁTOWANE W RODZINIE

Etyka jest zbiorem zasad wynikających z wyznawanej wiary i obowiązujących człowieka w jego zachowaniu oraz postępowaniu. Jest to pojęcie bardzo szerokie i obejmuje swoim zakresem wiele aspektów życia ludzkiego, dlatego w tej części artykułu zostaną omówione tylko te zagadnienia etyki, które w ścisły sposób łączą się z życiem muzułmańskiej rodziny. Moralność muzułmańska swoją specyfikę zaczerpnęła z Koranu, uzupełniła ją dzięki sunnie Proroka, a skodyfikowana została w szarii. Posiada dwie instancje: autorytet Boga i ludzkie sumienie, które powinno być prawe. O moralności można mówić wówczas, gdy człowiek potrafi rozróżnić dobro od zła oraz gdy potrafi przeżywać wyrzuty sumienia ze względu na swoje niewłaściwe postępowanie³⁵.

Moralność muzułmańska kształtowała się stopniowo i posiada wiele wspólnych elementów związanych z moralnością judaistyczną oraz chrześcijańską, zawartą w Dekalogu. Koran przedstawia to następująco: „Nie umieszczaj razem z Bogiem żadnego innego boga (...) abyście nie czcili nikogo, jak tylko Jego; i dla rodziców dobroć! (...) Zabijanie jest wielkim grzechem, i nie zbliżajcie się do cudzołóstwa! (...) Dawajcie pełną miarę, kiedy mierzycie, i ważcie wagą sprawiedliwą”(17, 22-23.31-32.35). Zatem podstawą jest wiara w Jednego Boga, z której wypływają fundamentalne wartości, przede wszystkim poszanowanie życia ludzkiego i szacunek wobec innych, szczególnie rodziców oraz zakaz kradzieży i cudzołóstwa³⁶.

³⁵ Por. M. G h u l a m A h m a d, *Filozofia nauk islamu*, Warszawa 1996, s. 14.

³⁶ Por. A.T. K h o u r y (red.), *Leksykon podstawowych pojęć religijnych: judaizm, chrześcijaństwo, islam*, Warszawa 1998, s. 583-586.

Religia jest w wielu społeczeństwach strażniczką moralności, a islam jest tym szczególnym systemem religijnym, w którym wszystkie dziedziny życia reguluje prawo koraniczne i płynące z niego zakazy, a także nakazy. Islam duże znaczenie nadaje etyce i wyróżnia w niej pięć kategorii czynów, których wykonanie lub zaniechanie będzie pociągało za sobą konsekwencje moralne.

Pierwszym czynem jest fard, który oznacza obowiązek, dlatego wypełnienie go jest niezbędne i nakazane, zaś dokonanie go będzie nagrodzone, a zaniechanie ukarane. Drugi to mustahabb będący czynem zaleconym, a nawet pożądanym. Spełnienie takiego czynu będzie skutkowało nagrodą, ale zaniechanie go nie pociągnie za sobą konsekwencji karnych. Kolejny trzeci czyn to mubah, czyli nieokreślony, jest on obojętny, ponieważ zarówno dokonanie, jak i zaniechanie nie będzie nagrodzone ani ukarane. Czwartym czynem jest makruh oznaczający czyn naganny, zaś popełnienia takiego czynu lepiej unikać, chociaż dokonanie go nie będzie karane. Jednak zbyt wiele makruh może doprowadzić do grzechu. Ostatni piąty czyn to haram, czyli zakazany. Tego czynu nie wolno popełnić, ponieważ będzie on surowo karany, a za powstrzymanie się od popełnienia takiego czynu przewidziana jest nagroda³⁷.

Etyka muzulmańska ma na celu zdrowie moralne całego społeczeństwa. Dobre jest wszystko to, co jest zgodne z wolą Allaha, złe i grzeszne to, co sprzeciwia się Jego nakazom oraz zaleceniom. Jeśli jedna osoba złamie zakaz, cierpi całe społeczeństwo, ponieważ został naruszony porządek moralny. A zatem etyka muzulmańska ma wymiar nie tylko indywidualny i osobisty, ale także wspólnotowy.

PLANOWANIE RODZINY

Islam uważa rodzinę za wielkie dobro i zachęca do powiększania jej, upatrując w wysokim przyroście naturalnym siłą gospodarczą

³⁷ Por. G. B e l l i n g e r, *Leksykon religii świata*, Warszawa 1999, s. 246; *Religia*, w: T. G a d a c z, B. M i l e r s k i (red.), *Encyklopedia Religii*, t.VI, Warszawa 2003, s. 399.

oraz militarną państw muzułmańskich, a także zwiększanie liczby wiernych Allaha: „Ożeń się z kobietą, która jest kochająca i może zrodzić ci wiele dzieci, gdyż będę się cieszył, że będzie was więcej niż innych nacji”³⁸ – mówił Mahomet. Mimo tego muzułmańskie prawo dopuszcza regulację narodzin i stosowanie środków antykoncepcyjnych, ponieważ Koran nie zawiera jednoznacznych wskazówek dotyczących zakazu ich używania. Dyskusja na temat metod zapobiegania ciąży pojawiła się już we wczesnym etapie powstawania islamu. Było to wynikiem uznania aktu seksualnego za obowiązek nakazany przez prawo. O legalności antykoncepcji w krajach muzułmańskich świadczy nieograniczona dostępność do niej. Marlena Zyzik podaje, że w Kuwejcie można nabyć takie środki, łącznie z tabletkami, bez recepty w każdej aptece³⁹.

W nauce o moralności muzułmańskiej kształtują się dwa kierunki w kwestii antykoncepcji: pierwszy: uważa, że ograniczanie urodzin jest wyrazem zwątpienia w opatrność Bożą i traktuje ją jako dzieciobójstwo; natomiast drugi głosi tezę: Bóg jest wszechmogący, dlatego gdy zechce może wzbudzić życie, wbrew wszelkim ludzkim środkom i w związku z tym przyznana została człowiekowi swoboda wyboru⁴⁰. Reprezentantem drugiego nurtu jest najwybitniejszy teolog muzułmański Al-Ghazali⁴¹. Uważał on, że zapobieganie ciąży jest dozwolone, ale pod pewnymi warunkami i wymienił kilka przyczyn, które usprawiedliwiają chęć uniknięcia ciąży, ze względu na dobro innych.

³⁸ M. a l - J i b a l y, *Closer than a garment* [Antykoncepcja w islamie], w: <http://www.planetaislam.com/kobiety/antykoncepcja.html>, (dostęp 28.01.2015).

³⁹ Por. H. A b u - R u b, B. Z a b ż a, *Status...*, dz. cyt., s. 94; M. Z y z i k, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 152.

⁴⁰ Por. M., U., T w o r u s c h k a, *Islam*, dz. cyt., s.14.

⁴¹ Al-Ghazali urodził się w Tus w 1055 r., a zmarł w Bagdadzie w 1111r. Był teologiem, prawnikiem, filozofem. Kierował Madrasą Nizamijjah w Bagdadzie, która była największym ośrodkiem naukowym we wschodniej części Państwa Muzułmańskiego, wykładał tam nauki religijne, logikę oraz filozofię. Przemyslenia Al-Ghazaliego dotyczące nauki i metod nauczania wywarły ogromny wpływ na naukową myśl muzułmańską.

Pierwszym powodem jest trudna sytuacja ekonomiczna, gdy rodzicom trudno byłoby utrzymać oraz godnie wychować wiele dzieci i zmuszeni byłiby do podjęcia nieuczciwych sposobów, aby zapewnić środki niezbędne do życia. Innym motywem zezwalającym na stosowanie antykoncepcji jest zdrowie kobiety, w przypadku, gdyby ciąża stwarzała ryzyko zagrażające jej życiu. W tym przypadku decydujące znaczenie mają słowa Allaha: „Nie zabijajcie się! Zaprawdę, Bóg jest dla was litościwy” (4, 29). Stosowanie antykoncepcji jest usprawiedliwione również wówczas, gdy matka chce odpowiednio długo karmić piersią starsze dziecko, zgodnie z przepisami Koranu: „Matki pragnące w pełni wykarmić swoje dzieci, będą je karmiły przez całe dwa lata” (2, 233). Islam dopuszcza także zapobieganie ciąży wtedy, gdy istnieje obawa, że mąż rozwiedzie się z kobietą, która z powodu odmiennego stanu straci swoją urodę⁴².

Na podstawie przedstawionych przykładów, można wysnuć wniosek, że islam zezwala na stosowanie środków antykoncepcyjnych z ważnych powodów, jednak pod warunkiem, że nie szkodzą one zdrowiu i życiu kobiety oraz mężczyzny. Islam zakazuje stosowania środków antykoncepcyjnych, które powodują trwałą bezpłodność.

Zabroniona jest ona także wtedy, gdy jest sposobem na wygodne życie, ponieważ takie działanie jest sprzeczne z prawem islamu. Współcześnie kwestię zapobiegania ciąży rozpatruje się pod względem demografii oraz sytuacji ekonomicznej rodziny. Różne są także poglądy na temat tego, kto decyduje o stosowaniu antykoncepcji. Uczni irańscy uważają, że decyzję tą podejmuje tylko kobieta, ale są również takie opinie, które nakazują wspólne podejmowanie decyzji przez małżonków⁴³.

Jednym z podstawowych obowiązków mużulmańskiego małżeństwa jest powoływanie do życia potomstwa. Dlatego wszelkie dostępne metody sztucznego przekazywania życia uważane są za błogosławieństwo, w przypadku małżeństw nie mogących mieć dzieci. Metoda zapłodnienia *in vitro* jest dozwolona, ale tylko

⁴² Por. H. A b u - R u b, B. Z a b z a, *Status...*, dz. cyt., s. 95.

⁴³ Por. M. K l ö c k e r, *Etyka...*, dz. cyt., s. 59- 60.

w małżeństwie. Nie wolno przeprowadzać takiego zabiegu z użyciem materiału genetycznego pochodzącego od obcego dawcy. Także wdowa nie może zostać poddana zabiegowi sztucznego zapłodnienia nasieniem zmarłego męża, ponieważ śmierć według prawa islamu rozwiązuje małżeństwo. Nie możliwe jest również zawarcie umowy z inną kobietą, tzw. „matką zastępczą”, w celu urodzenia przez nią dziecka mężczyzny niebędącego jej mężem. Takie postępowanie godzi w jedność rodziny i może powodować grzeszne zachowanie⁴⁴.

Życie ludzkie zostało stworzone przez Boga i w islamie jest wartością świętą, dlatego jest chronione, a popełnienie morderstwa lub zabójstwa zostaje surowo ukarane. Jednocześnie prawo muzułmańskie w określonych przypadkach wyraża zgodę na wykonywanie aborcji. Coraz częściej pojawiają się jednak głosy uczonych muzułmańskich o potrzebie ochrony życia i godności człowieka od momentu poczęcia, ponieważ człowiek jest sługą Bożym: „Każdy, kto jest w niebiosach i na ziemi, przychodzi do Miłosiernego jako sługa” (19, 93) oraz Jego własnością: „Bóg wziął sobie syna! (...) Do Niego należy to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi. A wy nie macie żadnej władzy nad tym” (10, 68). Stąd dziecko nie podlega rozporządzeniu swoich rodziców. W związku z tym współcześnie coraz więcej prawników opowiada się za całkowitym zakazem przerywania ciąży⁴⁵.

Z powyższego wynika również, że decyzja o życiu poczętego dziecka nie należy do kobiety. Dlatego islam raczej odrzuca aborcję: „I nie pozbawiajcie nikogo życia, które Bóg uczynił świętym, chyba że zgodnie z prawem!” (17, 33), bo wykonana bez wyższej konieczności jest traktowana jak zabójstwo. Okolicznością zezwalającą na przerwanie ciąży jest zagrożenie życia kobiety. Teologia

⁴⁴ Por. M. Zy z i k, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 153.

⁴⁵ Takie postulaty zostały wygłoszone podczas Pierwszej Międzynarodowej Konferencji Medycyny Muzułmańskiej w Kuwejcie w 1981 roku. W Egipcie, Algierii, Iranie, Pakistanie, Turcji aborcja jest zakazana, za wyjątkiem gdy ciąża zagraża życiu matki. W Tunezji i Maroku aborcja dopuszczona ze wskazań lekarskich, wśród których są: ratowanie życia matki oraz ochrona jej zdrowia, ale jednocześnie wprowadzono zastrzeżenia, aby zapobiec samowolnym aborcjom. Por. M., U., T w o r u s c h k a, *Islam*, dz. cyt., s. 8.

muzułmańska uważa, że przede wszystkim należy chronić matkę, ze względu na to, że jej życie jest ważniejsze. Brane są wówczas pod uwagę jej zobowiązania wobec męża i innych dzieci, zgodnie z szarią, która głosi zasadę wyboru mniejszego zła⁴⁶. Dopuszczenie wykonywania aborcji w islamie ma przyczynę w nieprecyzyjnym poglądzie dotyczącym początku życia ludzkiego, a muzulmańskie szkoły prawne różnią się między sobą naukami w tej kwestii. Szkoły malikicka i hanabalicka zezwalają na aborcję tylko do czterdziestego dnia życia płodu i tylko wówczas, gdy zgadzają się na nią kobieta i mężczyzna. Po tym czasie zabieg jest zakazany. Natomiast szkoły hanaficka i szafi'icka zezwalają na zabieg przerwania ciąży do sto dwudziestego dnia życia płodu, powołując się na następujący hadis Mahometa: „Najpierw zbiera się w łonie matki przez czterdzieści dni jako kropla nasienia, następnie przez czterdzieści dni jako grudka krwi zakrzepłej, przez kolejnych czterdzieści dni jako załazek ciała, a potem tchnięta jest dusza”⁴⁷. Jest to również dowód popierający tradycyjny pogląd, głoszący, że istota ludzka jest pełna wówczas, gdy wyraźnie ukształtują się części ciała, a embriion otrzyma duszę, którą według niektórych uczonych otrzymuje właśnie w sto dwudziestym dniu ciąży: „W sto dwudziestym dniu ciąży Allah zsyła anioła, który obdarza płód duszą i staje się istotą ludzką”⁴⁸. Wspomniany wcześniej Al-Ghazali uważał, że aborcja jest przestępstwem przeciwko istnieniu ludzkiemu, ponieważ każde stadium rozwoju embriionu może zawierać w sobie życie, a o tym wie tylko Bóg.

Islam zabrania dokonywania aborcji z powodów ekonomicznych, powołując się na słowa Allaha: „I nie zabijajcie waszych dzieci z obawy przed niedostatkiem. My im damy zaopatrzenie, podobnie jak wam. Zaiste, zabijanie ich jest wielkim grzechem!” (17, 31). Również przerwanie ciąży powstałej w wyniku gwałtu jest zabronione. Dzieje się tak dlatego, że islam jako religia chroni kobietę przed

⁴⁶ Por. H. A b u - R u b, B. Z a b z a, *Status...*, dz. cyt., s. 96.

⁴⁷ Por. M., U., T w o r u s c h k a, *Islam*, dz. cyt., s. 8.

⁴⁸ M. D z i e k a n, *Prawo muzulmańskie wczoraj i dziś*, w: *Oblicza...*, dz. cyt., s. 58.

ewentualnym gwałtem, zaś prawo muzułmańskie surowo karze za gwałt i cudzołóstwo – karą może być biczowanie lub śmierć przez ukamienowanie⁴⁹.

Przedstawione przykłady ukazują islam jako religię zarówno bardzo surową, podporządkowaną prawu i słowu Boga, jak również jako system religijny, który sprzyja człowiekowi. Uwidacznia się to właśnie w podejściu do spraw związanych z planowaniem rodziny. Obok siebie zestawione zostały antykoncepcja oraz metoda *in vitro* oraz metoda *in vitro* i aborcja, poszanowanie życia ludzkiego, a zarazem odrzucenie go. W każdym przypadku usprawiedliwieniem jest większe dobro.

PODSUMOWANIE

Przemiany społeczne, urbanizacyjne, a także tworzenie się nowego stylu życia i kultury, zapoczątkowały kryzys rodziny. Do niedawna problem ten dotyczył właściwie tylko rodzin o korzeniach tradycji łańskiejskiej. Niemniej jednak coraz częściej zatracenie autorytetu rodziców dotyka społeczność muzułmańską, żyjącą w Europie, Ameryce Północnej, a także w zamożnych krajach Zatoki Perskiej. Owo przekształcenie polega przede wszystkim na zmianach w zakresie kontroli społecznej nad członkami wspólnoty domowej.

Rodzina XXI wieku jest narażona na działanie wielu niekorzystnych czynników przenikających do jej uporządkowanej od stuleci struktury. Postępująca laicyzacja, zmiany światopoglądowe, liberalna polityka państwowa, wpływ mediów na kreowanie współczesnego świata oraz edukacja w szkołach sprawia, że rodzina traktowana jest bez należytego szacunku. Zaś małżeństwo przedstawiane jest jako umowa społeczna, od której w każdej chwili można odstąpić lub rozwiązać. Te wszystkie czynniki negatywnie oddziałują na młode pokolenie, niezależnie od wyznawanej wiary. Dominujący liberalizm w wielu dziedzinach życia powoduje, że także młodzi muzułmanie ulegają wizji hedonistycznego życia, zdominowanego

⁴⁹ Por. H. A b u - R u b, B. Z a b ż a, *Status...*, dz. cyt., s. 97.

przez materialne dobra, pozyskiwane z egoistycznych pobudek oraz wyższości „mieć” nad „być”. Takie zachowania coraz częściej powodują dystansowanie się młodego pokolenia od wartości religijnych i moralnych, wynikających z wyznawanej religii. Mimo starań społeczności muzułmańskiej, podejmowanych w zakresie właściwego wychowania młodego pokolenia, współczesna rodzina muzułmańska, boryka się z problemami dotyczącymi młodzieży. Globalizacja, intensywny rozwój cywilizacyjny, wszechobecny Internet, powszechność i stosunkowo łatwy dostęp do materiałów zakazanych, jak narkotyki, alkohol, tytoń, powodują, że z tym problemem borykają się rodzice młodych osób, niezależnie od wyznawanej religii.

Proces wychowania w nowoczesnej rodzinie coraz częściej zostaje zaburzony. Przemiany cywilizacyjne wymuszają rozłąkę rodzin, ze względu na pracę w innym mieście, a nierzadko również w innym państwie. Zatem emigracja zarobkowa jawi się jako poważne zagrożenie dla stabilności rodziny, nie tylko w wymiarze społecznym, ale przede wszystkim duchowym. Brak właściwych proporcji w procesie wychowawczym spędzania czasu dzieci z matką i ojcem, powoduje zachwianie właściwych relacji społecznych. Dzieci coraz częściej zmuszone są do samodzielnego wychowywania, a takie działanie powoduje największe nieszczęście rodzin, a mianowicie – egoizm⁵⁰.

Imam warszawskiej gminy muzułmańskiej Nezar Charif, jest zdania, że ludzie są odpowiedzialni za budowanie cywilizacji oraz zachowanie właściwych relacji społecznych. Od człowieka bowiem zależy jak będzie ukształtowana jego rodzina. Rodzice są pierwszymi autorytetami w życiu młodego człowieka. To od ich postawy, a także zaangażowania w sprawy religii, będzie zależało poszanowanie wartości u dzieci. Niemniej ważna jest także edukacja religijna, przekazywana przez meczet, ponieważ młodzi ludzie potrzebują autorytetów moralnych. Ważne jest również dla współczesnego człowieka, aby nieustannie wierzyć i mieć nadzieję, że można zmienić świat. Jeśli

⁵⁰ Por. M. N a d j e r, *Zagrożenia współczesnej rodziny*, w: A. Ł a d y ż y ń s k i (red.), *Rodzina we współczesności*, Wrocław 2009, s. 239-240.

nauka zasad rozpocznie się w rodzinie, będzie kontynuowana w instytucjach religijnych, to w konsekwencji obejmie cały świat⁵¹.

Nasuwa się zatem następująca konkluzja. Niezależnie od wyznawanej religii, zagrożenia czyhające na rodzinę XXI wieku są takie same. Kultura konsumpcjonizmu i egoizmu jest niebezpieczeństwem dla każdej religii, dlatego miejscem, w którym winny być kształtowane wartości moralne oraz etyczne musi być rodzina. Dobrze ukształtowany człowiek w rodzinie, będzie umiał opowiedzieć się po stronie dobra.

The Muslim family in the face of the challenges of modernity

Summary

The Muslim family is the basis of the social life. A fundamental social group in society typically consisting of two parents – man and woman and their children. The family be subject to the legal protection, because it is the basic of the morality and the teacher of the religion. Family is a unit in which a person builds up personality. What we grow up to be or what is our mental psychology or how serious we are in matters way of life, all these have one common base, and that is, the family. Family helps in an overall development of an individual. Keeping in view, all these facts, the importance of family cannot be denied or overlooked and that is the reason why Islam has given utmost importance to family and family-life. Islam protects the honour, chastity, purity and lineage of the family, so it encourages marriage and forbids free mixing of men and women. Islam gives each family member an important role to play. So fathers and mothers take care of the children and give them an Islamic upbringing; children are to listen and obey, and respect the rights of fathers and mothers, on a basis of love and respect. Even our enemies have borne witness to the strength of family ties among the Muslims.

⁵¹ Por. J. K r u c i n a, *Dobro wspólne. Teoria i jej zastosowanie*, Wrocław 1972, s. 45-50.